

Βιοηθικά

Τόμ. 1, Αρ. 1 (2015)

Bioethica

Βιοηθική και σύγχρονη τέχνη: παραδείγματα και ερωτήματα

Νιόβη - Ευγενία Παπαδάκη (Niovi - Evgenia Papadaki)

doi: [10.12681/bioeth.19565](https://doi.org/10.12681/bioeth.19565)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδάκη (Niovi - Evgenia Papadaki) N. -. E. (2015). Βιοηθική και σύγχρονη τέχνη: παραδείγματα και ερωτήματα. *Βιοηθικά*, 1(1), 47-56. <https://doi.org/10.12681/bioeth.19565>

Βιοηθική και σύγχρονη τέχνη: παραδείγματα και ερωτήματα

Νιόβη - Ευγενία Παπαδάκη

 niovi.papadaki@gmail.com

Περίληψη

Η δημοσίευση αυτή έχει ως σκοπό να αναδείξει τους κοινούς δρόμους που έχει η τέχνη και η επιστήμη από τη σκοπιά της βιοηθικής. Όσο και αν εκ πρώτης όψεως, ένας τέτοιος συνδυασμός φαίνεται αταίριαστος, στην πραγματικότητα, όσον αφορά την σύγχρονη εικαστική τέχνη αναδύονται πολλά και σοβαρά ζητήματα βιοηθικής. Μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα που παρουσιάζει η εργασία, χρησιμοποιούνται ζωντανοί οργανισμοί, ζώα, ακόμη και ο ίδιος ο άνθρωπος. Με οδηγό τα παραδείγματα, η εργασία κάνει μια προσπάθεια να εξερευνήσει αυτούς τους δρόμους και να αναδείξει τα θετικά, αλλά και τα αρνητικά ενός τέτοιου «παντρέματος».

Bioethics and Contemporary Art: Examples and Questions

Niovi - Evgenia Papadaki

Abstract

The aim of this essay is to portray the common paths of art and science from the aspect of bioethics. At first sight such a combination seems incompatible. However, in the process of approaching contemporary art, a series of concerns and questions emerge with regard to bioethics. Within this framework, examples of living organisms, animals, but also human bodies used in contemporary art, are presented. Through these examples bioethical issues are illustrated and positions in favor or against combining art and science are concluded.

Ανέκαθεν η επιστήμη και η τέχνη θεωρούνταν δύο χωριστοί δρόμοι. Τα τελευταία χρόνια όμως, με την βοήθεια και της τεχνολογίας, επιστήμη και τέχνη έχουν έρθει πιο κοντά από ποτέ. Τόσο κοντά, που η επιστήμη πλέον, ως ένα βαθμό, επηρεάζει την τέχνη σε κάθε μορφή της.

Σκοπός αυτού του κειμένου είναι να περιγράψει με ορισμένα παραδείγματα τα καινούργια μονοπάτια της επιστήμης και της τέχνης (“Sci.Art”) από τη σκοπιά της βιοηθικής και να ανοίξει απλώς συγκεκριμένα ερωτήματα που ανακύπτουν, όπως:

1. Πως μπορούν δύο τόσο διαφορετικές ανθρώπινες δραστηριότητες να συνεργαστούν;

2. Γιατί οι καλλιτέχνες ασχολούνται πλέον με θέματα βιοηθικού ενδιαφέροντος;

3. Η επιστήμη ανέκαθεν επηρέαζε την τέχνη; Ή το γεγονός ότι ο άνθρωπος βρίσκεται πολύ κοντά στην τεχνολογία σήμερα, έχει παίξει κάποιο ρόλο στην πρόσβαση της τέχνης σε επιστημονικά θέματα;

4. Μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να προωθήσει την επιστήμη και να εξοικειωθούν οι πολίτες με επιστημονικά θέματα, έννοιες και αποτελέσματα;

5. Πρόκειται όντως για μια διαδικασία διαλόγου, μια «διευκόλυνση» της επικοινωνίας, ή υπάρχουν περιπτώσεις όπου η τέχνη παραπλανά το κοινό και δίνονται λάθος πληροφορίες για την επιστήμη;

6. Όταν γίνονται τέτοιες αναπαραστάσεις από την τέχνη, ποια είναι τα όρια που θα πρέπει να υπάρξουν από την πλευρά της βιοηθικής και, εν τέλει, είναι θεμιτές κάποιες «εξαιρέσεις» για χάρη της;

7. Υπάρχει η άποψη πως πολλές τέτοιες μορφές τέχνης εξυπηρετούν λόγους εντυπωσιασμού. Εάν σε κάποιες περιπτώσεις αυτό όντως ισχύει, τότε πρόκειται πράγματι για «τέχνη»; Σε τέτοιες περιπτώσεις θα δικαιολογούνταν η παρουσία της επιστήμης;

8. Μπορεί ένας καλλιτέχνης να χρησιμοποιήσει ζωντανούς οργανισμούς για μια τέτοια τέχνη; Εάν ναι, έως ποιο σημείο είναι θεμιτό κάτι τέτοιο; Μπορεί να χρησιμοποιήσει

νεκρούς οργανισμούς; Τέλος, υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο καλλιτέχνης χρησιμοποιεί το ίδιο του το σώμα. Μπορεί να «επιβληθεί» κάποιο όριο σε αυτήν την περίπτωση, από τη σκοπιά της βιοηθικής;

1. Marco Evaristti

Έχουν υπάρξει πολλές περιπτώσεις, όπου καλλιτέχνες έχουν χρησιμοποιήσει ζωντανούς οργανισμούς, κυρίως ζώα, και μάλιστα με ακραίο τρόπο. Για παράδειγμα, ο Marco Evaristti, δημιούργησε μια εγκατάσταση μέσα στην οποία υπήρχαν αναδευτήρες (blender) και χρυσόψαρα κολυμπούσαν μέσα σε αυτήν. Οι επισκέπτες της έκθεσης, εάν το επιθυμούσαν, μπορούσαν να ανοίξουν τους αναδευτήρες και ως εκ τούτου, τα χρυσόψαρα να σκοτωθούν. Σύμφωνα με το BBC, τουλάχιστον ένας επισκέπτης άνοιξε τους αναδευτήρες.

Εικόνα 1. Saint Sebastian, Exquisite Pain, 2007.

2. Damien Hirst

Ο Damien Hirst είναι ίσως ο διασημότερος καλλιτέχνης αυτήν την στιγμή στο χώρο της τέχνης και των «εγκαταστάσεων» (installations). Μεταξύ των πολλών έργων του, έχει εκθέσει και έργα στα οποία αληθινά νεκρά ζώα παρουσιάζονται με ποικίλους τρόπους. Για να κατανοηθεί αυτή η μορφή τέχνης, οι στόχοι και οι σκοποί της, συλλέχθηκαν στοιχεία από διάφορες συνεντεύξεις του Hirst, όπου δίνονται πολλές αναφορές για την τέχνη του.

Για τον ίδιο, σε αυτή την τέχνη συνυπάρχει ταυτόχρονα το άχρονο και το διαχρονικό. Τέτοια έργα περιέχουν κάτι «αληθινό», έναν πραγματικό οργανισμό, και μπορούν έτσι να «ζήσουν» για πάντα, σε αντίθεση με τον δημιουργό τους. Ο συνδυασμός του αληθινού και του παντοτινού κάνει τέτοια έργα να είναι τόσο ξεχωριστά, κατά τον Hirst, κάτι που ο άνθρωπος δεν θα καταφέρει να πραγματοποιήσει για τον ίδιο του τον εαυτό. (*“I want art to be life but it never can be”*).

Μέσα από μια «οπτική γλώσσα», ο Hirst φαίνεται πως ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ψυχολογία. Η κοσμοθεωρία του συμπυκνώνεται στο ότι, η ευθύνη για την εξαγωγή των όποιων συμπερασμάτων μέσα από μια τέτοια τέχνη, βρίσκεται στον ίδιο τον θεατή και όχι στον καλλιτέχνη. Ισχυρίζεται πως ο θεατής μπορεί να παραπλανηθεί από την ιδέα της «υπαγόρευσης» ενός νόηματος από τον καλλιτέχνη: το νόημα, στην πραγματικότητα, αναδύεται, ως σκέψη ή συναίσθημα, από τον ίδιο τον θεατή. Ο Hirst θεωρεί πως κάτι τέτοιο είναι «μαγεία» -η μαγεία της τέχνης- η οποία μπορεί να λάβει χώρα, χωρίς καν την παρουσία λέξεων.

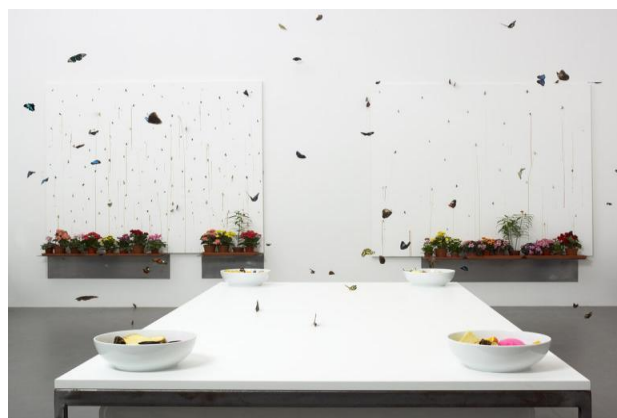
Όσον αφορά τα έργα τα οποία περιλαμβάνουν πραγματικούς ζωντανούς οργανισμούς (και όχι νεκρά ζώα σε φορμόλη), όπως λέει ο ίδιος, ποτέ δεν είχε σκεφτεί τις επιπτώσεις και την ενοχή που μπορεί να νιώσει κάποιος κάνοντας κάτι τέτοιο, μέχρι την στιγμή που το έκανε. Το πρώτο τέτοιας μορφής έργο του, ήταν το “A Thousand Years” – 1990. Επρόκειτο για εγκατάσταση μέσα στην οποία υπήρχε το νεκρό κεφάλι μιας αγελάδας (σε φορμόλη) και ζωντανές μύγες να το περιτριγυρίζουν., μια προσομοίωση δηλαδή

της καθημερινότητας που λαμβάνει χώρα στην φύση (κοινή πραγματικότητα που όμως περιλαμβάνει θάνατο). Ο καλλιτέχνης δεν είχε ποτέ ξαναφτιάξει κάτι το οποίο είχε ζωή από μόνο του, κάτι στο οποίο δεν ασκούσε απόλυτο έλεγχο, ακριβώς επειδή μέσα στο έργο υπήρχαν ζωντανοί οργανισμοί. Όπως έχει αναφέρει, όταν ψόφησε η πρώτη μύγα, ο ίδιος βίωσε μια “Frankenstein” στιγμή.

Εικόνα 2. A Thousand Years, 1990.

Για αυτόν, όταν κάποιος εισχωρεί τόσο βαθιά στο σκοτάδι, χρειάζεται να «μεταφερθεί προς το φως» και έτσι δημιούργησε τα έργα του με τις πεταλούδες, όπου εκείνες συμβολίζουν κάτι όμορφο, «χρωματιστό», ελπιδοφόρο (πεταλούδες vs μύγες). Σε ένα δωμάτιο με πίνακες, είχε τοποθετήσει ζωντανές πεταλούδες και ο θεατής, μπορούσε, κατά έναν τρόπο να «ανασυστήσει» τον εαυτό του μέσα στην φύση.

Εικόνα 3. In and Out of Love (White Paintings and Live Butterflies), 1991.

Ο Hirst θέλει να δημιουργήσει μια τέχνη απλή και άμεση. Οι θεατές να μην αναρωτιούνται για αυτήν, αλλά να είναι τόσο ξεκάθαρη, σαν να επισκέπτονται ένα μουσείο Φυσικής Ιστορίας. Επιθυμεί η τέχνη του να προκαλέσει δέος και να σπάσει τα όρια (conceptual art)¹.

Είναι γεγονός, πως πολλοί καλλιτέχνες προβαίνουν σε τέτοιες πρακτικές και -όπως και ο ίδιος ο Hirst έχει παραδεχτεί- εξυπηρετούν τον σκοπό του καλλιτέχνη να μην αγνοηθεί και να τραβήξει την προσοχή του κοινού.

Ο θάνατος είναι κάτι που υπάρχει σαν σκέψη στους περισσότερους καλλιτέχνες. Για τον Hirst πάντως, η ειδοποιός διαφορά όσον αφορά τον πραγματικό θάνατο και τον θάνατο στην τέχνη είναι ότι, ενώ ο ένας είναι αναπόφευκτο γεγονός, ο άλλος αποτελεί, τελικά, εορτασμό της ζωής, αφού δίνει την δυνατότητα στους ανθρώπους να τον δουν κατάματα και έτσι να εκτιμήσουν την ζωή περισσότερο (“*We are here for a good time not for a long time*”).

Αν κανείς παρατηρήσει καλύτερα τα έργα του Hirst, θα μπορούσε να πει πως αυτά αποτελούν έναν καθρέφτη της «γυμνής» ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όπως φαίνεται έντονα στο έργο του “*Exquisite Pain*”, αιχμαλωτίζει την ακραία και βασανιστική συμπεριφορά του ανθρώπου, απέναντι στα ζώα και γενικότερα στην ζωή. Η βία και αποκρουστική πλευρά των έργων του, εν τέλει, ως ένα βαθμό, έχει ως αφετηρία και αναφορά τον ίδιο τον άνθρωπο.

3. Guillermo Habacum Vergas

Η δημιουργία του Λατινοαμερικάνου Guillermo Habacum Vergas ήταν η εξής: Κρατούσε ένα σκύλο χωρίς νερό και τροφή. Στον τοίχο ακριβώς πίσω από τον σκύλο υπήρχε η έκφραση “*you are what you read*”, η οποία ήταν φτιαγμένη από μπισκότα σκύλου, ενώ παράλληλα έπαιζε η μουσική “*the Sandinista*

¹ Conceptual Art: Θέτει και αναλύει ερωτήματα, όσον αφορά την αυτοσυνείδηση, την ηθική και συναισθηματική πλευρά που έχει ο άνθρωπος μέσα στην κοινωνία. Ο καλλιτέχνης προσπαθεί να βρει και να ερευνήσει το υποσυνείδητο, «βουτώντας» μέσα στο ίδιο το μυαλό.

anthem”². Η έκφραση «είσαι ό,τι διαβάζεις / ό,τι βλέπεις» έχει άμεση αναφορά στο πως προσλαμβάνει ο επισκέπτης της έκθεσης, έναν σκύλο σε μια τέτοια κατάσταση. Αν συνδυάσει κανείς την «ειρωνεία» του ότι η έκφραση αυτή είναι φτιαγμένη από μπισκότα, τα οποία ο σκύλος δεν μπορεί να φάει, ενώ πεινάει και βρίσκεται σε άθλια κατάσταση, όπως επίσης και το ότι το θέαμα συνοδεύεται από μια τέτοια μουσική υπόκρουση, αναρωτιέται έως ποιο σημείο μπορεί να φτάσει η «κυριαρχία» του ανθρώπου πάνω σε ένα ζώο: το έργο φαίνεται όχι μόνο να προσβάλλει την ίδια την ζωή, αλλά να προκαλεί και «νοητικό βασανισμό».

Εκατομμύρια άνθρωποι υπέγραψαν, μέσω του διαδικτύου, να σταματήσει αυτή η έκθεση.

Εικόνα 4. Η έκθεση του Guillermo Habacum Vergas.

Ο Vergas ισχυρίστηκε πως σκοπός της έκθεσης (και το κοινωνικό «πείραμα» που συνεπαγόταν) ήταν να δοκιμάσει την ανταπόκριση του κοινού απέναντι σε ένα τέτοιο θέμα. Σύμφωνα με τον ίδιο, κανένας από τους επισκέπτες δεν προσπάθησε να σταματήσει τον βασανισμό του σκύλου.

Η διευθύντρια της γκαλερί είπε πως ο σκύλος ήταν ελεύθερος και ταϊζόταν κανονικά από τον ίδιο τον Vergas, με εξαίρεση τις τρεις ώρες που

² Ύμνος ο οποίος είναι βασικά συνδεδεμένος με την επανάσταση και την εξέγερση των πολιτών της Νικαράγουας, εναντίον των Ισπανών κατακτητών της.

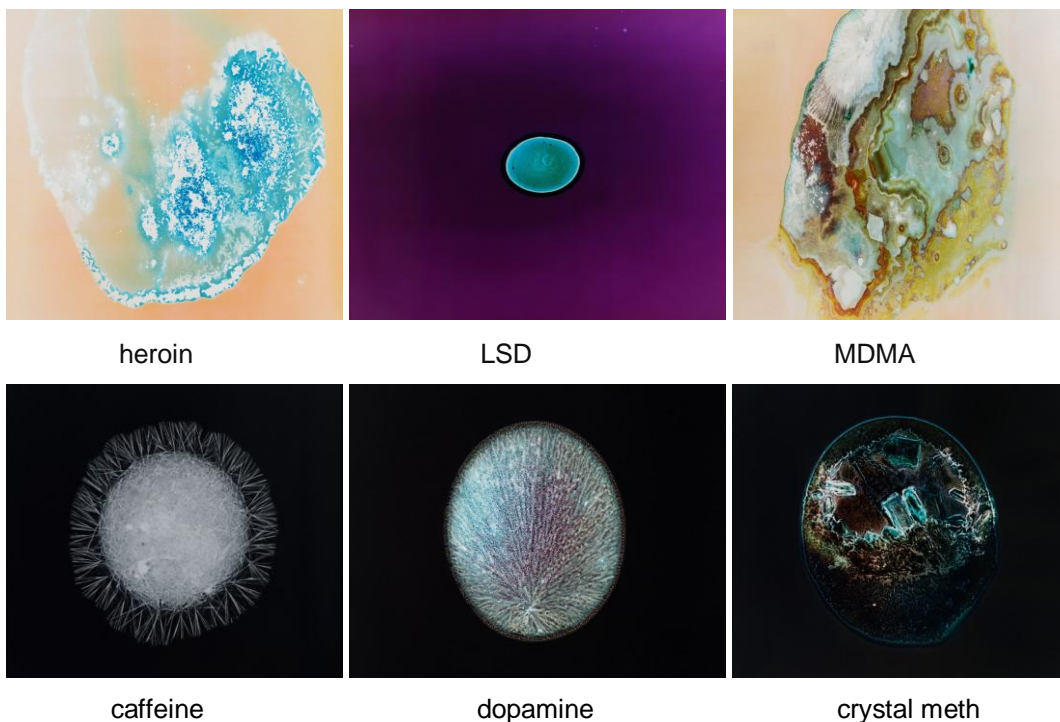
κρατούσε η έκθεση. Ο καλλιτέχνης, παρόλα αυτά, αρνήθηκε να απαντήσει στο αν το ζώο επιβίωσε και αρκέστηκε στο να αποκαλύψει ότι δέχθηκε ο ίδιος πολλές απειλές για την ζωή του.

4. Sarah Schönfeld

Υπάρχουν όμως και παραδείγματα όπου επιστήμη και τέχνη συναντιούνται με πολύ ευφάνταστο τρόπο. Αυτό συνέβη στην περίπτωση της φωτογράφου Sarah Schönfeld, η οποία «απεικόνισε» διάφορες ναρκωτικές ουσίες σε αρνητικά ενός φιλμ. Εφηύρε μια δική της τεχνική, όπου με μια χημική αντίδραση μεταξύ των ναρκωτικών και του νερού ή του αλκοόλ, κατάφερε να τα απεικονίσει. Σε συνέντευξη της η ίδια είπε, πως από μικρή της άρεσε «να απεικονίζει ό,τι δεν απεικονίζεται», ό,τι είναι

«εσωτερικό» και δεν φαίνεται.

Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως αυτό που κατάφερε η Schönfeld είναι κάτι μεταξύ επιστημονικής ανάλυσης και καλλιτεχνικής παρουσίασης των ναρκωτικών. Το πιο εντυπωσιακό όμως αποτέλεσμα αυτής της «απεικόνισης της αίσθησης» του κάθε ναρκωτικού, ήταν πως χρησιμοποιήθηκε στην περιοχή της ψυχολογίας. Συγκεκριμένα, σε ένα κέντρο απεξάρτησης έδειξαν τις φωτογραφίες στους ασθενείς και τους ζήτησαν να επιλέξουν την εικόνα που τους ελκύει περισσότερο. Το συμπέρασμα ήταν πως ο κάθε ασθενής επέλεξε εκείνο το ναρκωτικό από το οποίο προσπαθούσε να απεξαρτηθεί. Ακόμα και η γραμματέας του κέντρου, επέλεξε την εικόνα στην οποία απεικονιζόταν η καφεΐνη.

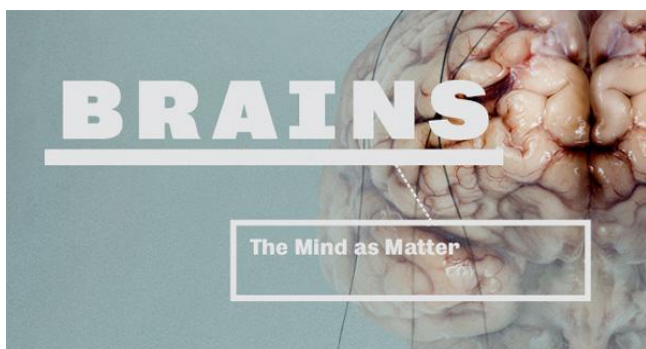

Εικόνα 5. Η έκθεση της Sarah Schönfeld.

Η εξήγηση που έδωσε η καλλιτέχνις για αυτό το εντυπωσιακό πείραμα ήταν: «Ίσως είναι η αντίληψη που έχουμε για την πραγματικότητα, η οποία απεικονίζεται μέσω της τεχνολογίας. Έχουμε κάποια συναισθήματα, τα οποία όμως δεν αντιλαμβανόμαστε ότι δημιουργούνται από καταστάσεις γύρω μας. Έτσι, θεωρούμε πως προκαλούνται από εμάς». Επίσης, όταν ρωτήθηκε τι έμαθε από αυτό απάντησε: «Ενισχύθηκαν τα πάντα από αυτές τις φωτογραφίες. Είμαστε μέρος αυτών. Μας κάνει να ελέγχουμε και να διαχειριζόμαστε ιδέες και να έχουμε κάποιου είδους εξουσία επί της πραγματικότητας. Σαν να μας αφήνουν οι εικόνες να ελέγξουμε κάτι το αφοπλιστικό και απερίγραπτο».

5. “Brains”

Σε έναν κόσμο που ελάχιστα «μυστήρια», έχουν μείνει αναπάντητα, ο εγκέφαλος παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητος, παρά τις ταχύτητες προόδους που έχουν καταγράψει οι νευροεπιστήμες. Οι νευροεπιστήμονες εκτιμούν πως ο ανθρώπινος εγκέφαλος έχει πάνω από εκατό δισεκατομμύρια νευρικά κύτταρα με εκατό τρισεκατομμύρια συνάψεις και νευρικές συνδέσεις. Υπάρχουν αναρίθμητες πηγές, επιστημονικές και μη, για τον τρόπο με τον οποίο τα νεύρα και οι συνάψεις, συνεργάζονται για να προσφέρουν στον άνθρωπο την συνείδηση, την μνήμη, την σκέψη, το συναίσθημα, την κίνηση και την αίσθηση.

Εικόνα 6. Η έκθεση Brains.

Στην έκθεση “Brains”, όπου πέρα από αληθινούς εγκεφάλους παρουσιάζονται εργαλεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ανά τους αιώνες για την «εξερεύνηση» του εγκεφάλου, επιχειρήθηκε να αποσπασθεί το ενδιαφέρον από το «τι κάνει ο εγκέφαλος στον άνθρωπο», και να επικεντρωθεί στο «τι κάνει ο άνθρωπος στον εγκέφαλο».

Οι άνθρωποι έκαναν και συνεχίζουν να κάνουν, πολλά διαφορετικά πράγματα στον εγκέφαλο: έχουν τρυπήσει τον προστατευτικό φλοιό του, του έχουν εισαγάγει ηλεκτρικά καλώδια έτσι ώστε να τον διαπεράσουν με ρεύμα, τον ναρκώνουν κ.ο.κ.

Στην έκθεση παρουσιάζονται φωτογραφίες και εκθέματα που σοκάρουν τους επισκέπτες, όπως φωτογραφίες ασθενών στους οποίους δοκιμάστηκε για πρώτη φορά η εγχείριση της λοβοτομής ή φωτογραφίες των ναζιστικών νοσοκομείων πειραματισμού σε κρατούμενους.

6. “Bodies”

Το “Bodies” ήταν μια έκθεση για το ανθρώπινο σώμα και τα διαφορετικά συστήματά του. Παρουσίαζε τα όργανα του ανθρώπινου σώματος και μάλιστα σε διάφορα στάδια ανάπτυξης. Η ιδιαιτερότητα αυτής της έκθεσης βρίσκεται στο ότι χρησιμοποιήθηκαν πτωματικά ανθρώπινα σώματα.

Η έκθεση ήταν χωρισμένη σε διάφορα τμήματα. Κάποια από τα εκθέματα ήταν με τέτοιο τρόπο τοποθετημένα έτσι ώστε να αναπαριστούν διάφορες ανθρώπινες ενέργειες (π.χ. άνθρωποι που παίζουν χαρτιά). Σε άλλο τμήμα παρουσιάζονταν έμβρυα, τα οποία πέθαναν εξαιτίας αποβολών και αναφέρονταν οι επιπλοκές που προκάλεσαν τον κάθε θάνατο. Ακόμη υπήρχε, ο μολυσμένος πνεύμονας ενός καπνιστή. Εν είδει «δοκιμασίας», κοντά σε αυτό το έκθεμα υπήρχε ένα κουτί όπου οι επισκέπτες της έκθεσης μπορούσαν να πετάξουν τα τσιγάρα και το καπνό τους.

Από τη φύση της συγκεκριμένης έκθεσης έχουν ανακύψει διάφοροι ηθικοί προβληματισμοί, κυρίως για την επιτρεπτή χρήση, αλλά και την εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου σώματος. Νύξεις πως κάποια από

αυτά τα σώματα προήλθαν από την «μαύρη αγορά» της Κίνας, αλλά και το ίδιο το γεγονός της έκθεσης ως εμπορικής δραστηριότητας (είτε καλλιτεχνικής είτε επιστημονικής), συζητήθηκαν ιδιαίτερα.

Εικόνα 7. Η έκθεση Bodies.

7. Marina Abramovic

Μια από τις πρώτες καλλιτέχνιδες, η οποία χρησιμοποίησε την «παράσταση» (performance)¹ ως μια μορφή τέχνης, ήταν η

¹ Performance Art: Είναι «συγγενής» της “Conceptual Art”, έτσι λοιπόν και εδώ ο καλλιτέχνης, προσπαθεί να ερευνήσει το υποσυνείδητο. Τις περισσότερες φορές περιέχει το σώμα του ίδιου του καλλιτέχνη, συμβαίνει σε πραγματικό χρόνο, όπου το σώμα συναντιέται και ενεργεί

Marina Abramovic. Εκθέτοντας το ίδιο της το σώμα ως βασικό στοιχείο, επιδιώκει, όπως η ίδια έχει πει, να ανακαλύψει τα σωματικά και συναισθηματικά της όρια.

Στο “Rhythm 0”, όπου εβδομήντα δυο αντικείμενα τοποθετήθηκαν σε ένα τραπέζι, ενθάρρυνε το κοινό να χρησιμοποιήσει τα αντικείμενα επάνω της, με όποιον τρόπο εκείνο επιθυμούσε. Στο “Rhythm 10” καταγράφει τον εαυτό της με κάμερα, να «παίζει» με το μαχαίρι ανάμεσα στα δάχτυλα του αριστερού χεριού της, αλλάζοντας μαχαίρι κάθε φορά που κόβει το δέρμα της.

Ειδικότερα με το “Rhythm 0”, η Abramovic επιχειρεί ένα κοινωνικό πείραμα, το οποίο μάλιστα επιφέρει και συγκεκριμένα αποτελέσματα. Κάποια από τα πιο βασικά ερωτήματα που τίθενται εδώ: ποια είναι τα όρια «βασανισμού» του ανθρώπινου σώματος για χάρη της τέχνης, ακόμα και όταν αφορά το σώμα του ίδιου του καλλιτέχνη; Έως ποιο σημείο το ανθρώπινο σώμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο, για την συναγωγή συμπερασμάτων, σχετικών με την επιστήμη (επιστήμη ψυχολογίας), μέσω της τέχνης.

Έχει ενδιαφέρον να αναφερθούν τα ερωτήματα που έθεσε η ίδια η Abramovic στον εαυτό της και τελικά προχώρησε στην εκτέλεση αυτού του έργου: Πρώτον, τι μπορεί να συμβεί όταν ένας καλλιτέχνης «προσφέρει» το σώμα του στο κοινό επιτρέποντας στον καθένα να κάνει ό,τι επιθυμεί επάνω του, και παρέχοντας για τον σκοπό αυτόν εργαλεία για ποικίλες επεμβάσεις. Δεύτερον, έως ποιο βαθμό μπορεί να «πιέσει» κάποιος το σώμα του και πόση επέμβαση μπορεί να αντέξει. Για την ίδια επί της ουσίας, αυτό το ερώτημα, δεν αφορά εν τέλει τόσο το σώμα, αλλά τον νου.

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίον ισχυρίστηκε ότι προχώρησε σε αυτό το έργο, ήταν η αντίθεση της με τις κριτικές που ακούγονταν για τέτοιου είδους εκθέσεις. Οι κριτικές αυτές υποστήριζαν πως μοναδικός

με άλλα σώματα, επομένως έχει ηθική και κοινωνική διάσταση. Εδώ, ο καλλιτέχνης προσπαθεί να ξεδιπλώσει και να προβάλλει κάθε κοινωνικό “taboo”, αναστατώνοντας το κατεστημένο, αποκαλύπτοντας την «τρέλα», ως ένα μέσο, ένα δρόμο για την λογική.

στόχος των καλλιτεχνών ήταν να «να τραβήξουν την προσοχή». Η Abramovic, από την πλευρά της, ήθελε να δείξει πως το ίδιο το κοινό είναι αυτό που, μερικές φορές, εξωθεί τις καταστάσεις στα άκρα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο καλλιτέχνης δεν κάνει απολύτως τίποτα.

Το 1974, όταν πρωτοπαρουσιάστηκε το έργο της, η οδηγία που δόθηκε από την Abramovic έλεγε το εξής: «Είμαι ένα αντικείμενο, μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις επάνω

μου και εγώ θα πάρω όλη την ευθύνη». Ανάμεσα στα εβδομήντα δύο αντικείμενα, υπήρχαν από τριαντάφυλλα, αρώματα, μέχρι ψαλίδι, μαχαίρι και ένα πιστόλι το οποίο είχε μια σφαίρα μέσα του. Για έξι ολόκληρες ώρες το κοινό μπορούσε να χρησιμοποιήσει αυτά τα αντικείμενα όπως ήθελε επάνω στην Abramovic, ακόμη και το όπλο.

Εικόνα 8. Αντικείμενα από την έκθεση της Marina Abramovic.

Σύμφωνα με την Abramovic, στην αρχή το κοινό ήταν πολύ ευγενικό και τρυφερό μαζί της. Την φιλούσαν, της «χάριζαν» τριαντάφυλλα, αλλά όσο περνούσε η ώρα και το κοινό εξοικειωνόταν μαζί της, άρχισε να γίνεται όλο και πιο άγριο και βίαιο. Μερικές από τις πιο ακραίες συμπεριφορές που συνέβησαν μέσα σε αυτές τις έξι ώρες, ήταν ότι έκοψαν τα ρούχα της με το ψαλίδι, χάραξαν τον λαιμό της με το μαχαίρι και ήπιαν το αίμα της, την τοποθέτησαν ξαπλωμένη στο τραπέζι με ανοιχτά τα πόδια και τοποθέτησαν το μαχαίρι ανάμεσα στα πόδια της, χρησιμοποιήθηκε ακόμα και το πιστόλι, χωρίς την σφαίρα βέβαια. Χαρακτηριστικό είναι, πως όταν ο θεατής πήρε το πιστόλι, το έβαλε στο χέρι της και ύστερα έκανε την Abramovic να το στρέψει στον κρόταφο της, με συνέπεια οι υπάλληλοι του μουσείου και οι άλλοι θεατές να πανικοβληθούν.

Μετά από έξι ώρες, η «παράσταση» ολοκληρώθηκε. Η Abramovic σταμάτησε να είναι μια «μαριονέτα» και επανήλθε ξανά στη φυσιολογική κατάσταση, ορίζοντας πλέον η ίδια και πάλι το σώμα της. Όταν συνέβη αυτό, ο κόσμος έφυγε αμέσως. Κατά την γνώμη της, ήθελαν να αποφύγουν να την αντικρίσουν, ύστερα από τόσες ακραίες ενέργειες, σε μια αληθινή διάσταση πλέον, όπου η ίδια δεν ήταν μια «μαριονέτα». Το συμπέρασμα που έβγαλε η Abramovic, μέσα από αυτό το έργο, είναι ότι η ανθρώπινη φύση, μερικές φορές, μπορεί να γίνει πολύ άγρια και βίαιη, αλλά ότι αυτό συμβαίνει συνήθως, επειδή εκείνος που υφίσταται τις

επεμβάσεις είναι ο πιο αδύναμος, εμφανίζεται σαν μαριονέτα. Για την ίδια, αυτό το έργο έδειξε πόσο εύκολο είναι να αποκτηνωθεί κάποιος συμπεριφερόμενος βίαια, χωρίς μάλιστα να βρίσκεται στην ανάγκη να προστατέψει τον εαυτό του.

Εικόνα 9. Η Marina Abramovic κατά τη διάρκεια της «παράστασης».

Βιβλιογραφία

1. Damien Hirst, Εκδόσεις: Tate Modern, London, 2012.
2. Marius Kwint and Richard Wingate, *Brains: The Mind as Matter*, Εκδόσεις: Welcome Collection, London, 2012.
3. Laurence Bertrand Dorléac, *Η ΑΓΡΙΑ ΤΑΞΗ*, Εκδόσεις: Νεφέλη, Αθήνα, 2009.
4. Thomas McEvelley, *The Triumph of Anti – Art: Conceptual and Performance Art in the Formation of Post – Modernism*, Εκδόσεις: McPherson & Company, New York, 2005.
16. <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/reviews/brains-the-mind-as-matter-welcome-collection-london-7605935.html>
17. http://en.wikipedia.org/wiki/Bodies:_The_Exhibition
18. <http://www.theguardian.com/education/2002/mar/19/arts.highereducation>
19. <http://vimeo.com/71952791>
20. <http://www.theguardian.com/artanddesign/2014/may/12/marina-abramovic-ready-to-die-serpentine-gallery-512-hours>
21. <http://www.newstatesman.com/blogs/art-and-design/2012/09/marina-abramovic-artist-present>
22. http://www.huffingtonpost.com/patricia-zohn/culture-zohn-marina-abrom_b_493064.html
23. <http://www.tirochedeleon.com/item/610081>

Κείμενα

1. <http://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/2013/07/11/artists-and-scientists-more-alike-than-different/>
2. <http://www.theguardian.com/artanddesign/2011/aug/21/collaborations-between-artists-and-scientists>
3. <http://www.openscience.gr/node/751>
4. <http://blogs.plos.org/attheinterface/2013/06/19/why-art-and-science/>
5. <http://www.damienhirst.com/home>
6. <http://www.damienhirst.com/texts/20071/eb--huo>
7. http://www.interviewmagazine.com/art/damien-hirst/#_
8. <http://www.telegraph.co.uk/culture/art/art-features/8245906/Damien-Hirst-Were-here-for-a-good-time-not-a-long-time.html>
9. <http://www.frieze.com/issue/article/damien-hirst/>
10. http://www.huffingtonpost.com/2012/11/13/artists-vs-animals-15-art_n_2124816.html
11. <http://www.theguardian.com/artanddesign/2008/mar/30/art.spain>
12. <http://www.blouinartinfo.com/news/story/762027/dont-feed-the-artists-10-contemporary-artworks-that-outraged>
13. <http://guillermohabacucvargas.blogspot.gr/>
14. <http://www.vice.com/gr/read/sarah-shoenfeld-makes-art-by-dropping-drugs-on-film-negatives>
15. <http://www.lifo.gr/team/omorfia/44900>

Εικόνες

1. <http://www.damienhirst.com/the-immaculate-heart-a-sacre>
2. <http://www.damienhirst.com/saint-sebastian-exquisite-pai>
3. <http://www.damienhirst.com/a-thousand-years>
4. <http://www.damienhirst.com/in-and-out-of-love-white-pain>
5. <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=brains+exhibition+photos>
6. <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=bodies+exhibition+photos>
7. <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=marina+abramovic+rhythm+0+exhibition+photos>